

ПОМНІКІ ЛІТАРАТУРЫ БЕЛАРУСІ X–XVIII СТАГОДДЗЯЎ. СЫМОН БУДНЫ І ЯГО ТВОРЧАСЦЬ

С. К. Берднік

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
бул. Кальварыйская, 9, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
berdniks@bsu.by*

Вывучэнне дзейнасці і творчасці выдатных асоб далёкага мінулага заўсёды выклікала цікавасць у розныя гістарычныя перыяды. Дзейнасць і творчасць Сымона Буднага ў многіх пытаннях актуальныя і сёння і патрабуюць далейшага даследавання і выкарыстання ў новых гістарычных умовах.

Ключавыя словы: эпоха; літаратурная мова; творчасць; мараль.

MONUMENTS OF BELARUSIAN LITERATURE OF X–XIII CENTURIES. SIMON BUDNY AND HIS WORK

S. K. Berdnik

*Belarusian State University,
9, Kalvariyskaya Str., 220004, Minsk, Republic of Belarus
Corresponding author: S. K. Berdnik (berdniksiarhej@gmail.com)*

The study of the activities and creativity of outstanding personalities of the distant past has always aroused interest in various historical periods. The activity and creativity of Simon Budny in many issues are relevant today and require further research and use in new historical conditions.

Key words: epoch; literary language; creativity; morality.

У кнізе «Памятники литературы Беларуси X–XVIII веков», якая выйшла ў 2013 годзе ў выдавецтве «Беларуская Энцыклапедыя імя Пётра Брука» ў перакладзе на рускую мову, у адаптаваным выглядзе сабраны шэдэўры старажытнай беларускай пісьменнасці X–XVIII стагоддзяў. Прадстаўлены асноўныя жанры і віды старажытнай беларускай літаратуры эпохі Готыкі, Рэнесансу, Барока і Асветніцтва. Асоб-

ныя творы пры гэтым захаваныя з выкарыстаннем старабеларускай лексікі. Так, у 2018 годзе ў зборніку «ЖУРНАЛІСТЫКА–2018: стан, праблемы і перспектывы» ў матэрыялах 20-й Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі быў змешчаны наш артыкул «Лексіка старабеларускага канфесійнага дыскурсу ў сучаснай беларускай мове (на прыкладзе “Дзідакаліі” Сільвестра Косава)». Нават тыя лексемы, што былі адзначаныя ў гэтым артыкуле, сведчаць пра гістарычную пераемнасць у развіцці беларускай мовы і пацвярджаюць шырокае яе выкарыстанне ў канфесійнай сферы са старажытных часоў.

Яшчэ адзін з аўтараў, які самым непасрэдным чынам уплываў на станаўленне і развіццё беларускай культуры, быў духоўным лідарам свайго часу, валодаў дасканалы некалькімі літаратурнымі мовамі, быў Сымон Будны – пісьменнік эпохі Рэнесансу і Рэфармацыі. Ён рос і выхоўваўся, лічаць даследчыкі, хутчэй за ўсё ў беларускамоўнай сям’і і добра валодаў беларускай мовай, пра што красамоўна сведчаць дзве яго першыя кнігі: «Катэхізіс, або Навука старажытная хрысціянская для простых людзей мовы беларускай, у пытаннях і адказах сабраная» і «Апраўданне грэшнага чалавека перад Богам» (1562). Абедзве яны напісаны цудоўнай старабеларускай літаратурнай мовай, якой не мог бы на такім высокім узроўні валодаць чужаземец.

Акрамя таго, Сымон Будны заклікаў сваіх мецэнатаў, князей Радзівілаў, падтрымліваць пры ўжыванні менавіта беларускую мову, садзейнічаць яе замацаванню і распаўсюджанню ў навуцы і адукацыі. У 1572 годзе С. Будны выдаў поўны тэкст Бібліі. Аднак праз 2 гады, незадаволены многімі зменамі выдаўца ў перакладзе без яго ведама, Сымон Будны ўнёс свае папраўкі ў кнігу і перавыдаў яе са сваёй падрабязнай прадмовай да чытачоў і шырокімі тэалагічнымі каментарыямі. У гэтым ён атрымаў значную падтрымку з боку вядомага дзеяча беларускай Рэфармацыі, мецэната Яна Кішкі.

Пачатковы перыяд творчасці пісьменніка характарызуецца дыдактычнай і асветніцкай скіраванасцю аўтара. Так, яго першы твор «Катэхізіс...» – гэта ўзорны дапаможнік, у якім можна засведчыць глыбокую філасофскую думку, выкарыстаць з яго патрэбны навучальны матэрыял і атрымаць задавальненне ад цікавага літаратурна-мастацкага выкладу.

На чым жа грунтуецца багацце мастакага выкладу С. Будным, якія мастацкія прыёмы выкарыстоўваў аўтар у сваёй творчасці? Гэтых прыёмаў даволі шмат, аднак назавем толькі некаторыя, асноўныя. Як

адзначае складальнік кнігі І. В. Саверчанка [1, с. 155], «важнейшым мастацкім кампанентам твораў С. Буднага з’яўляюцца дыялогі, развітыя і аб’ёмныя». Вызначальнай рысай у дыялогах Буднага з’яўляецца іх інтэлектуальнае напаўненне. Героі яго твораў абмяркоўваюць ключавыя грамадска-палітычныя і філасофскія праблемы, імкнуцца аспрэчыць аргументавана апазіцыі апанентаў у абарону ўласных поглядаў. Як адзначае там жа І. В. Саверчанка, “рацыянальная дамінанта дыялогаў С. Буднага арганічна спалучалася з эмацыянальнасцю, духоўным напружаннем і ўсхваляванасцю”.

Дасягалася гэта пісьменнікам праз шырокае выкарыстанне рытарычных пытанняў, трапных параўнанняў, устойлівых словазлучэнняў, метафар, сімвалаў.

Сымон Будны праявіў сябе і як таленавіты паэт. Ён напісаў некалькі цудоўных панегірычных вершаў на лацінскай мове. У паэтычных «эпіграмах» на гербы беларускіх магнатаў паэт вытрымаў усе каноны эмблематычнай паэзіі, якія існавалі ў той час у заходнееўрапейскіх літаратурах. Менавіта дзякуючы творчасці Буднага, эпіграмы на гербы сталі неад’емнай рысай літаратуры Беларусі. Яго паэтычныя традыцыі, але ўжо на беларускай мове, працягнулі паэты А. Рымша, Л. Мамоніч, М. Смарыцкі.

У наш даволі складаны час міжнароднай абстаноўкі постаць такой выдатнай асобы, як С. Будны, дапаможа выбудаваць і нашым сучаснікам свае арыенціры. Спачатку ў некалькі хача б фрагментарным плане паспрабуем акрэсліць тыя прыярытэты, якімі карыстаўся і на якія спасылаўся наш вядомы пісьменнік, філосаф, палітык, крытык, філолаг, перакладчык С. Будны.

Вышэйшы маральны закон паводле вучонага складаецца ўсяго з некалькіх кампанентаў, першым з якіх з’яўляецца павага да бацькоў і ўсіх старэйшых. Чалавек высокай маралі і духоўнасці, ён асуджаў масавыя забойствы, войны, акрамя войнаў абарончых. Сымон Будны асуджаў распутства, зладзейства, самасуд. У грамадстве, лічыў ён, заўсёды павінен панаваць мір, таму прапанаваў не ліквідацыю паноў і падданых, а ўмераны шлях удасканалення сістэмы ўзаемаадносін паміж імі, надзяліўшы іх узаемнымі абавязкамі і правамі.

У «Катэхізісе...» С. Будны даў сваё вучэнне аб паходжанні і прызначэнні ўлады. Філосаф вучыў, што ўсякая ўлада – ад Бога, створана яго воляй і таму святая. Будны пры гэтым спасылаўся на апостала Паўла, які сцвярджаў, што ўсякая душа да будзе пакорна вышэйшым

уладам, бо няма ўлады не ад Бога. Сымон Будны з'яўляўся прыхільнікам эвалюцыйных, паступовых пераўтварэнняў. Удасканаленне ўлады і грамадства павінна было, на яго думку, ажыццяўляцца шляхам укаранення ў жыццё гуманістычных прынцыпаў, на якіх і трэба будаваць узаемаадносіны паміж уладай і грамадзянамі.

Шляхцічы не павінны паўставаць супраць сваёй улады, а простыя грамадзяне, вучыў Будны, павінны заўсёды маліць Бога за сваіх ураднікаў. Абразіць носьбіта ўлады – вялікі грэх.

Сацыяльныя і філасофскія ідэі С. Буднага аказалі вялікі ўплыў на судзібную практыку і заканадаўства. У практыку ўвайшлі многія юрыдычныя нормы, у якіх былі закладзеныя ідэі, вырацаваныя Сымонам Будным.

Сымон Будны выключна шмат зрабіў для развіцця беларускай літаратуры, культуры, а таксама для грамадска-палітычнай, філасофскай і багаслоўскай думкі. Яго вучэнне – значны ўнёсак у скарбніцу славянскай і ўсёй сусветнай культуры.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Памятнікі літаратуры Беларусі X–XVIII веков / сост., лит. обраб. текста, пер. на рус. яз.: И. В. Саверченко. Минск: Беларус. Энцикл. імя П. Броўкі, 2013. 464 с.